

Boknytt

Av Bente Foldvik

Fiskerihistorie 1

Nils Kolle/Alf Ragnar Nielssen: «Fangstmenn, fiskerbønder og værfolk», Norges fiskeri- og kysthistorie, Bind 1 fram til 1720, Fagbokforlaget, Bergen 2014, 590 s., ISBN: 978-82-321-0424-6.

Universiteter, museer, næringsinteresser og Fiskeri- og kystdepartementet har gått sammen om å realisere fem tunge bind om vår felles fortid langs kysten. I KYSTEN skal vi gi korte glimt fra ett bind i hvert nummer i løpet av dette året. Det første bindet handler om fangstmenn, fiskere og værfolk fra steinalderen fram til 1700-tallet. Hele verket har et forfriskende ståsted ved kysten, og det gir oss et nytt og lenge savnet syn på historien. Forfatterne har lagt vekt på å inkludere både samer og nordmenn i sine framstillinger, og båter er med i alle kapitlene.

Nils Kolle innleder verket med et riss av de naturlige forutsetningene for livet langs kysten. Norge har en særpreget og svært lang kystlinje sammenliknet med andre land. Vi får et innblikk i økosystemene som vi nå vet ganske mye om, og som er med på å forklare mye av drivkreftene i den historiske utviklingen, samt forskjellene i de ulike landsdelene.

Hein B. Bjerk tar oss med langt tilbake i tid. «Mye tyder på at utviklingen av sjøfangst og sjødyktige båter og kolonialiseringen av den skandinaviske skjærgårdskysten rundt 9500 år f. Kr. var to ledd i samme prosess», skriver han. Med båter ble kysten tilgjengelig, trolig var det sel og selspekk som holdt liv i folk i telt på ei treløs kyststripe om vinteren. Bjerk forteller om ei tid da Nordsjøen var tørrlagt og Ahrensburg-folket drev kystorientert næringsvirksomhet langs Doggerlands strender. Han forteller om arkeologiske spor og om hvordan man tolker dem. Fra steinalde-

rens sjøfangst farer vi videre i historien til metalltidens sjøfart i perioden 6500 til 500 f. Kr. Pionerfasens hastige teltleirer ble forlatt når jordbruket ble etablert rundt 2300 f. Kr., får vi vite, men sjøfart og fiske fortsatte som en del av mangesystemet.

Marion Fjelde Larsen guider oss gjennom jernalderen, fra 500 f. Kr. til vikingtida i perioden 800 til 1000 e. Kr. «Rundt Kristi fødsel antar man at det utviklet seg tettere kontakt mellom samer og en norrøn befolkning. Geografisk nærhet mellom de to etniske gruppene førte til stabile og omfattende bytterelasjoner, og samene fylte i egenskap av å være fangstfolk og jegere spesialistfunksjoner i høvdingdømmenes økonomiske system. Samenes fangstprodukter var ettertraktet blant den europeiske eliten, og til gjengjeld mottok den samiske befolkningen importvarer fra Europa», skriver hun. Vi får også høre om stormannen Ottars seilaser som ble nedskrevet ved kong Alfred av Wessex sitt hoff mot slutten av 800-tallet. Han beskriver kysten helt til Kvitsjøen, trolig var han der Arkhangelsk ligger i dag.

Norske vikingers plyndring av Lindisfarne kloster i England i år 793 markerer starten på vikingtida, og på kolonisering av øyene i vest. Larsen beskriver Hjortspringbåten, Osebergskipet og flere kjente vikingskip i Norge og Danmark og setter bruken av dem inn i en samfunnsmessig kontekst. Hun forteller også om mindre kjente sider av denne tida, om hvordan sjøpattedyr og fugler ble høstet, og om gode lokaliteter for fiskeri og sjøfangst. Vi får et innblikk i fisket i Oslofjorden, på Vestlandet, i Trøndelag og i Nord-Norge. I denne perioden ble hele det norrøne området involvert i en omfattende vareutveksling med Romerriket.

Alf Ragnar Nielssen beskriver overgangen fra vikingtid til middelalder. «Framveksten av statlige institusjoner som kongedømme og kirke påvirket folks livssituasjon. Blant annet la disse institusjonene forholdene til rette for handel og eksport av kystens produkter i en mye større skala enn det som hadde vært mulig i jernalderen. Kongene på 1000-tallet anla byer som Bergen og Oslo, der det utviklet seg egne kjøpmannsstender, og det samme skjedde i byene som grodde fram rundt bispesetet Nidaros samt i Tønsberg og Konghelle i Båhuslen», skriver han. Vi får høre om tørrfiskmarkedet som oppsto som følge av befolkningsvekst, etablering av byer

Aslakbåtar og Tingvikbåtar er vår spesialitet.

Nybygg og reparasjonar av trebåtar.

RYFYLKE TREBÅTBYGGERI AS

4160 Finnøy · Telefon 51 71 00 00 · Mobil 975 23 495 · www.ryfylketrebaat.no

i Nord-Europa, og den katolske kirkas innføring av et høyt antall fastedager der det var tillatt å spise fisk, men ikke kjøtt.

Kystbygdene ble endret i tidlig middelalder. Mennene reiste på fiske, og arbeidet på gårdene ble overlatt til kvinnene. Vi har med andre ord hatt fiskarbønder i tusen år her i landet. De to næringene var tett sammenvevd. «Uten kvinnene og produktene fra gården hadde det vært umulig å starte opp egenorganiserte salgsfiskerier av det kaliber som ble utviklet i tidlig middelalder», skriver Nielssen. Dette systemet var robust og innebar en slags forsikring i dårlige tider.

Også sild ble en viktig handelsvare, men den krevde salting. «Det kreves ei tønne salt til tre-fire tønner sild. Dessuten behøvdtes store mengder tremateriale til produksjon av tønnene som silda skulle fraktes i. Disse omstendighetene førte til at fiskerne selv ikke kunne produsere det ferdige salgsproduktet, slik tilfellet var med tørrfisk. I sildenæringa ble produksjonsprosessen imidlertid todelt, da fiskerne rett og slett ikke hadde den kapitalen som behøvdtes for å kjøpe inn salt og tønne materiale. Det var derfor de kapitalsterke byborgerne som tok hand om sildeproduksjonen», forteller Nielssen. Kjøpmenn fra Lübeck hadde godt salt, og i et lengre perspektiv kan man si at tyskernes handelsmakt i det

nordlige Europa startet med sildehandel i Skåne. Flere drev saltutvinning som næringsvirksomhet, skogen på Nesodlandet i Oslofjorden ble sterkt beskattet fordi det gikk med så mye ved til saltkoking. Munkene på Hovedøya kloster i samme fjord var også kjent for sin saltkoking.

Alf Ragnar Nielssen beskriver utviklingen av fiskerier og kystsamfunn i høgmiddelalder og maler med bred pensel et svært lerret med mange detaljer fra hele det store kystriktet fra Grønland i vest til Finnmark i øst. Seinmiddelalderen har vært sett som den mørkeste perioden i norsk historie, pesten herjet fra midten av 1300-tallet og førte til avfolkning og økonomisk krise. «Bergen, som hadde vært Norges naturlige hovedstad gjennom hele høgmiddelalderen og Skandinavias klart største by, hadde mistet sin politiske rolle.» Hanseatiske kjøpmenn monopoliserte eksporten og fikk størst inntekt, tørrfiskprisen steg, kommersialiseringen av fisket økte. Nielssen forteller om jektefart mellom Nord-Norge og Bergen og bygdeforsvaringen som ble etablert.

Gjennom seinmiddelalderen og fram til 1500-tallet blomstrer fiskeriområdene, får vi vite. Bytteforholdet mellom tørrfisk og korn hadde blitt gunstigere enn tidligere. De helårsbosatte fiskeværene ble flere. Nielssen beskriver nye fiskeredskaper som ble tatt i bruk inter-

nasjonalt. Industrifisket tok til fra begynnelsen av 1500-tallet ved Newfoundland der skip fra Spania, Portugal, Frankrike, Holland og Storbritannia var de mest aktive. Hele flåter av store seilskip reiste i sommerhalvåret, og fisket fikk et omfang som fram til da hadde vært ukjent. Her i landet var mindre båter i sving. På lofotfisket var åttringen mest utbredt i 1591. Vi får høre om livet i fiskeværene på 1500-tallet, om størrelser på fangstene, om rekruttering og tilflytting, stridigheter og konflikter og om økonomiske og sosiale skiller. I Sør-Norge ble trelasthandel den store kystnæringa i denne perioden. Sildefisket kom brått og sluttet like brått, men trelasthandelen utviklet seg til en stabil og langvarig næring sørpå.

Alan Hutchinson forteller om lavkonjunktur og nedgangstider i fiskerierne i perioden fra 1600 til 1720. Fram til midten av 1600-tallet vokste befolkningen, i andre halvdel av århundret stagnerte befolkningsveksten. Samtidig bød perioden på nye muligheter. Store fiskerier og trelastnæringen knyttet kystsamfunnene til landene på den andre siden av Skagerrak og Nordsjøen. «1600-tallet har to ansikter: det ene preget av prøvelser og elendighet, det andre av fornyelse og utvikling», skriver han. Forfatteren drøfter blant mye annet også fiskets betydning for sørlendingene. Selv om det ikke foregikk omfattende eksport, var fiskerier likevel viktig for lokalbefolkningen. Og salg av østers, hummer, krabbe og reker forekom, selv om det var ubetydelige beløp i den store næringsmessige sammenhengen. Hollendernes inntreden i norsk næringsliv og styrken av deres konkurransevne på 1600-tallet betydde mye. «Det var eksportmarkeder som drev fram de norske fiskerierne, og det var utenlandske handelsorganisasjoner og handelsmenn som i kraft av sin kapitalstyrke og sine markedsforbindelser satte rammebetingelsene for utvikling av fiskerierne i Norge på 1600-tallet», avslutter Hutchinson.

Dette var bare noen korte glimt inn i flere tusen års historie beskrevet på 600 sider. Det er overveldende mye interessant kunnskap som formidles.

Les selv!

Museet Kystens Arv Mist

**Båtskott
Trebåtbyggeri**
v/båtbygger
EinarBorgfjord

7105 Stadsbygd
Tlf. 73 85 55 40/60
Mobil 915 13 657
einar.borgfjord@kystensarv.no
post@kystensarv.no

Naturopplevelser i nybygd trebåt laget etter generasjoners kunnskap og tradisjoner.

- Åfjordsbåter
- Listerbåt
- Geitbåter
- Småbåter
- Notgavler
- Mast og årer

Skriv eller ring og be om tilbud!
Museet Kystens Arv har åpent båtbyggeri
www.kystensarv.no